

Anna Matuchniak-Mystkowska

Sport jeniecki w Oflagach II B Arnswalde, II C Woldenberg, II D Gross Born. Analiza socjologiczna

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Łódź 2021, 355 s.

W wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego ukazała się książka Anny Matuchniak-Mystkowskiej *Sport jeniecki w Oflagach II B Arnswalde, II C Woldenberg, II D Gross Born. Analiza socjologiczna*, która jest pierwszym opracowaniem tej problematyki z zastosowaniem metody historycznej i socjologicznej. Autorka recenzowanej publikacji jest profesorem socjologii, znanym i uznanym badaczem naukowym z zakresu socjologii kultury, socjologii sztuki, socjologii francuskiej, socjologii wizualnej i socjologii historycznej. W swych książkach umiejętnie wykorzystuje ona metody i techniki badawcze stosowane w naukach społecznych i humanistycznych. Jako pierwsza badaczka opublikowała cztery monografie dotyczące analizy socjologicznej funkcjonowania niemieckich obozów dla oficerów utworzonych przez Wehrmacht podczas II wojny światowej.

Pierwsza książka (wówczas) A. Matuchniak-Krasuskiej zatytułowana *Za drutami oflagów. Studium socjologiczne* (Opole 2014) jest socjologiczną analizą jenieckich obozów dla oficerów pod względem przestrzennym, organizacyjnym i kulturalnym, pierwszą, socjologiczną pracą o jeńcach wojennych. Druga – *Za drutami oflagów. Jeniec wojenny 613/X A* (Opole 2016) – stanowi swoiste pogłębienie tematu podjętego w pierwszej publikacji, jest analizą unikalnego prywatnego archiwum kilkuset listów i fotografii przesyłanych „z obozu i do obozu” jenieckiego, ukazującą życie polskiego oficera w niewoli, Jej dziadka kpt. Konrada Majcherskiego. Pierwsza z nich ma charakter ogólny, druga, jest studium przypadku pozwalającym na generalizacje biograficzne, historyczne i socjologiczne. Kolejnym, obszernym studium historycznym i socjologicznym, w którym zastosowano metodę biograficzną jest książka w opracowaniu Anny Matuchniak-Mystkowskiej, Jana Mystkowskiego i Piotra Stanka: *Niewola i nadzieja. Korespondencja wojenna Andrzeja i Krystyny Mystkowskich* (Opole 2018). Publikacja ta to jest monografia, której treścią jest korespondencja małżonków, listów wysyłanych z obozów oficerskich – Oflagu II B

Arnswalde i Oflagu II D Gross Born oraz przesyłanych do tychże obozów z okupowanego kraju. Pierwsza z przytoczonych publikacji socjologicznych poświęcona jest analizie oflagów jako instytucji totalnych, druga prezentująca korespondencję wojenną polskiego oficera w niemieckim oflagu stanowi rekonstrukcję biograficzną, trzecia – również rekonstrukcja biograficzna, prezentująca korespondencję małżonków „z obozu i do obozu” jest także wnikliwą analizą socjologiczną. Te trzy publikacje zostały wydane przez Centralne Muzeum Jeńców Wojennych (CMJW).

Recenzowana książka A. Matuchniak-Mystkowskiej: *Sport jeniecki w Oflagach II B Arnswalde, II C Woldenberg, II D Gross Born. Analiza socjologiczna* opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego, łącząca podejście historyczne i socjologiczne, jest czwartą monografią sociohistoryczną z zakresu problematyki jenieckiej, i pierwszą pozycją z zakresu socjologii sportu. Warto wspomnieć, że w 2002 r. ukazała się książka historyczna Wojciecha Półchłopka – *Wychowanie fizyczne i sport żołnierzy polskich w obozach polskich Wehrmachtu i NKWD (1939–1945)*, wydana przez CMJW, która stanowi cenne źródło informacji dla socjologa.

Autorka – A. Matuchniak-Mystkowska – we wstępie książki: *Sport jeniecki w Oflagach...* wiele miejsca poświęca metodologii badań socjologicznych. Omawia stan badań dotyczący problematyki jenieckiej, analizuje zarówno opracowania naukowe i popularnonaukowe odnośnie do przedmiotowych oflagów II B Arnswalde (Choszczno), II C Woldenberg (Dobiegniew), II D Gross Born (Borne Sulinowo), jak i kwestie różnych aspektów życia oficerów w niemieckiej niewoli. Podkreśla walor pamiętników jenieckich oraz książek wspomnieniowych, które są zapisem świadków zdarzeń, charakterystycznych dla całej jenieckiej zbiorowości. Definiuje metodę biograficzną, zwaną też metodą dokumentów osobistych, w tym także metodę historii mówionej, których podstawą są ustne wypowiedzi, rejestrowane w formie audio. Analizuje dokumenty osobiste z czasów II wojny światowej – dzienniki, pamiętniki i wspomnienia, zapiski, korespondencję wojenną, ustne przekazy oraz artefakty historyczne – fotografie, nieśmiertelniki, elementy umundurowania, przedmioty użytkowe wytworzone przez oficerów. Stanowią one dla autorki – socjologa – podstawowe źródło badawcze. Znajdują się w CMJW, Muzeum Woldenberczyków (MW) w Dobiegniewie, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie (MSiT) oraz w prywatnych archiwach, w tym także w prywatnych zbiorach Autorki. Obszerny wykaz literatury przedmiotu, zarówno historycznej, jak i socjologicznej (z przewagą wydawnictw socjologicznych) zamieszcza w bibliografii.

Recenzowana książka składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów znajdujących się w dwóch częściach, oraz zakończenia. Pierwsza część zatytułowana: *Z dziejów obozów jenieckich* dotyczy historii i socjologii oflagów w III Rzeszy oraz przedmiotowych trzech oflagów Arnswalde, Woldenberg i Gross Born, druga część – *Z historii i socjologii sportu jenieckiego* odnosi się do funkcjonowania sportu w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej oraz wychowania fizycznego i sportu w obozach jenieckich, w tym widowisk sportowych i artystycznych.

Monografia poświęcona jest przede wszystkim polskim oficerom w oflagach II Okręgu Wojskowego Wehrmachtu III Rzeszy, ale Autorka włącza do niej także wydarzenia z życia sportowego jeńców innych narodowości, przytrzymywanych w tych obozach, w których przebywali Polacy – Francuzów, Anglików, Belgów, Jugosłowian. Rozgrywali oni mecze, wspólnie organizowali zawody, uczestniczyli w widowiskach sportowych i igrzyskach olimpijskich (które nie odbyły się w 1940 i 1944 r.). Anna Matuchniak-Mystkowska włączyła do pracy opis korridy, jaką urządzili w Oflagu II D Gross Born jeńcy francuscy. Przedstawiła również igrzyska olimpijskie zorganizowane przez jeńców pod kierunkiem Teodora Niewiadomskiego w Stalagu XIII A Nürnberg-Langwasser w sierpniu 1940 r.

Zakończenie książki Anny Matuchniak-Mystkowskiej jest niekonwencjonalne, niestosowane w naukach humanistycznych. Ma być ono odpowiedzią na założenia badawcze zawarte we wstępie, w którym uogólnia się je w formie wniosków, rozstrzygnięć i ewentualnych prognoz w prowadzeniu dalszych badań w zakresie podjętej problematyki badawczej. Zakończenie zatytułowane: *Sport w kulturze, kultura w sporcie* stanowi jakby dalszy ciąg podstawowego tekstu opracowania, o czym świadczą podrozdziały zakończenia oznaczone cyframi 9.1., 9.2., itd. (Główna treść pracy kończy się rozdziałem VIII). Można wysnuć przypuszczenie, że socjologia jako dyscyplina nauk społecznych kieruje się innymi kryteriami niż nauki humanistyczne i taka forma zakończenia (licząca 33 s.) jest prawidłowa. Zakończenie Autorka zdefiniowała jako: „szkic z socjologii sportu ujmujący sport jeniecki z perspektywy socjologii kultury i sztuki oraz socjologii historycznej, w kontekście nauk o sporcie i kulturowych ram sportu”. Przedstawiła w nim rozległy i niejednorodny przedmiot badań – z zakresu kultury fizycznej (rekreacji, rehabilitacji, wychowania zdrowotnego, wychowania fizycznego, sportu). Skoncentrowała się na problemie „sport w kulturze, kultura w sporcie”, a zakończyła rozważaniami o „socjologii sportu usytuowanej w polu nauk o sporcie”. Szeroko przeanalizowała kwestie sportu w kulturze, sklasyfikowała subdyscypliny socjologiczne w sporcie. Przytoczyła definicje kultury fizycznej, antropologicznej definicji kultury sformułowanej przez socjologa kultury Antoninę Kłosowską, odwołała również się do koncepcji socjologii sportu Klausa Heinemanna i Floriana Znanięckiego oraz innych klasyków polskiej i światowej socjologii.

W publikacji można znaleźć powtórzenia informacji z jej poprzednich książek. Anna Matuchniak-Mystkowska uzasadniła je tym, że pewne wydarzenia i zjawiska w działalności sportowej oficerów rozpatrywane są z coraz to innej perspektywy lub w innym kontekście. Pozwala to na opracowywanie kolejnych monografii i studiów komparatystycznych.

Autorka w recenzowanej publikacji zamieściła obszerny (liczący 66 stron) Aneks, na który składają się biografie dziewięciu sportowców oraz biogramy 125 sportowców i działaczy sportu w analizowanych oflagach. Zaznaczyła, że biografie woldenberczyków opracowane zostały przez członków Zarządu Stowarzyszenia

Woldenberczyków (poza biografią kpr. Jana Wepy). Biogramy oficerów – jeńców wojennych badanych trzech oflagów – opracowała na podstawie akt Wehrmachtauskunftstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene znajdujących się w archiwum CMJW. Jest to jedyny dokument archiwalny wykorzystany przez A. Matuchniak-Mystkowską z zasobu archiwalnego „Materiały i Dokumenty” łambinowickiego Muzeum. Być może biogramy obozowych sportowców byłyby obszerniejsze, gdyby poparte zostały informacjami zaczerpniętymi z książki Bogdana Tuszyńskiego, (współpr.) Henryk Kurzyński i Agata Tuszyńska – *Polscy olimpijczycy XX wieku (1924–2002)*, t. 1–2 (Wrocław 2004).

W publikacji na szczególną uwagę zasługują dobrej jakości 183 fotografie ilustrujące sport jeniecki w oflagach, opisane i „ulepszone” przez Jana Mystkowskiego (niektóre sfotografowane przez niego artefakty historyczne). Ułożone tematycznie w Spisie ilustracji pochodzą z prywatnych archiwów Anny Matuchniak-Mystkowskiej, Jana Mystkowskiego, Dariusza Czerniawskiego, Ewy Siatkowskiej oraz z MSiT, MW, CMJW i Archiwum Stowarzyszenia Woldenberczyków. Dla lepszej percepcji potencjalnego czytelnika zamieszczony został w książce również indeks nazwisk oraz streszczenia obcojęzyczne (w językach angielskim, francuskim i niemieckim). Wartości merytorycznej i edytorskiej dopełnia przyciągająca uwagę okładka, przedstawiająca wieżę strażniczą w Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie zobrazowana w chłodnej, zimowej kolorystyce.

Walorem publikacji jest forma narracji, przystępna w odbiorze przez czytelników. W książce Autorka zastosowała zarówno analityczny, jak i syntetyczny sposób przetwarzania informacji, umiejętnie łącząc drobne, składowe informacje w ogólne stwierdzenia i konkluzje. Wprowadzając do narracji wiele cytatów, dokonywała analizy wydarzeń, faktów i zachowań oficerów w ich sportowym życiu obozowym. Jest poprawnie napisana zarówno pod względem merytorycznym, jak i warsztatowym. Posłużyła się harwardzkim stylem sporządzania przypisów, zapisując w tekście głównym w nawiasie, autora, datę i stronę cytowanego dzieła.

Ważne i zasadne jest wskazanie przez Autorkę potrzeby zachowania pamięci o oficerach za drutami oflagów w latach II wojny światowej, zwłaszcza organizujących w oflagach rozgrywki sportowe, zawody, igrzyska, pokazy sprawności fizycznej, dbających o zdrowie ducha i ciała. Podkreśliła, że pamięć ta powinna być podtrzymywana przez stowarzyszenia, muzea i instytucje kultury, aby tzw. pamięć komunikacyjna została przekształcona w trwałą pamięć kulturową. Autorka wskazała rolę spełnianą przez instytucje społeczne w zachowaniu pamięci o polskich jeńcach wojennych w niewoli – Stowarzyszenie Woldenberczyków, Stowarzyszenie Jeńców Oflagu II D oraz muzea pamięci – Centralne Muzeum Jeńców Wojennych, Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, Izba Pamięci w Bornym Sulimowie. Zarówno potomkowie polskich jeńców wojennych działający w środowiskach jenieckich, jak i stowarzyszenia oraz muzea jenieckie,

prowadząc działalność popularyzatorską, edukacyjną, publikacyjną, utrwalają pamięć o jeńcach wojennych i wnoszą olbrzymi wkład w rozwój kultury pamięci.

Książka A. Matuchniak-Mystkowskiej: *Sport jeniecki w Oflagach II B Arnswalde, II C Woldenberg, II D Gross Born. Analiza socjologiczna* traktująca o życiu sportowym oficerów w niemieckich obozach jenieckich w czasie II wojny światowej zlokalizowanych na obszarze II Okręgu Wojskowego Wehrmachtu na Pomorzu Zachodnim stanowi prekursorską pozycję z zakresu socjologii sportu. Prezentowana monografia ujmuje sport jeniecki w ramach socjologii kultury oraz socjologii historycznej, łącząc trzy modele uprawiania socjologii sportu: model historyczny, analityczny i empiryczny, zespalając niejako wątki rodzinne w części teoretycznej i narracyjnej z dostępnymi materiałami źródłowymi oraz literaturą przedmiotu – socjologiczną i historyczną. Książka A. Matuchniak-Mystkowskiej jest wartościowa poznawczo i przydatna nie tylko dla profesjonalnych badaczy – historyków, socjologów sportu, dziennikarzy i działaczy sportowych, lecz także dla członków stowarzyszeń kombatanckich i patriotycznych.

Danuta Kisielewicz